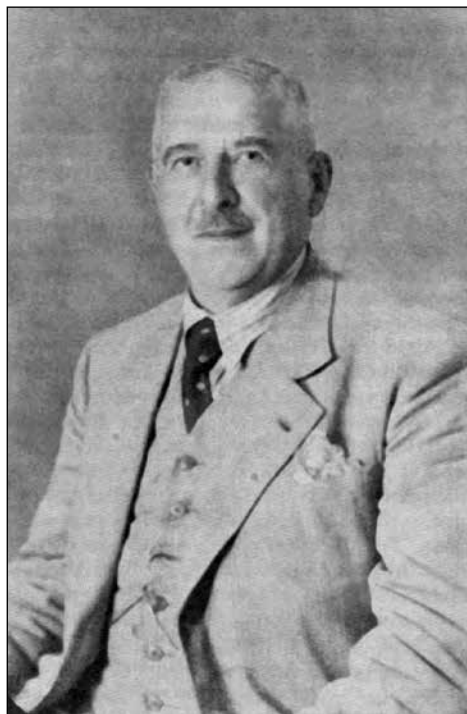

Železnikar Franc Thaler – šentiljski župan in ugleden vinogradnik

Maksimiljan Fras

Franc Thaler. Vir: Kronika, 1969, zv. 2, str. 93.

Ko sem zbiral gradivo za monografijo "Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas" (založil EPOS, 2013), sem v starih časnikih naletel na zanimivo zgodbo o občinskih volitvah leta 1910 v Šentilju v Slovenskih goricah. Na moje presenečenje je bil takratni šentiljski župan Franc Thaler doma iz Železnikov. Zanimalo me je, kako je Železnikar postal župan štajerske občine, in to v času, ko je bila ta zaradi hudih ponemčevalnih pritiskov s severa še posebej pomemben branik slovenstva.

Franc Thaler se je rodil 18. septembra 1865 v Železnikih posestniku Mihaelu Thalerju in Mariji, rojeni Lavtar. Leta 1889 se je preselil k svojemu stricu Thalerju, ki je kot upokojenec živel v Šentilju v Slovenskih goricah. Po smrti strica in tete je podedoval vinogradno posestvo Karlsberg, ki je imelo ugodno lego za vinogradništvo, in ga takoj "prekrstil" oz. njegovo ime poslovenil v Karlovo. Kmalu si je pridobil sloves odličnega vinogradnika in njegovo vino je pod imenom "šentiljska cvetka" postalo znano tudi zunaj Štajerske, po drugih slovenskih deželah, po-

sebej na Gorenjskem. Sam se je sicer pozneje rad pošalil, da v času, ko je kot "sin skalnate Gorenjske" prišel v Šentilj, "niti ni poznal prav vinske trte". A v teku let najdemo Thalerja med najodličnejšimi zastopniki slovenskih vinogradnikov.¹

Franc Thaler se je rodil v času stopnjevanja slovensko-nemških narodnih trenj v habsburški monarhiji, ko si je slovenski narod v državi z nemškim vladarjem in nemško državno upravo prizadeval za samouveljavitev ter potrditev lastne izvirnosti in enakovrednosti nasproti nemškemu. Nemcem pa je bilo v interesu svojo etnično mejo potisniti čim dlje na jug. Franc Thaler se je kot mlad slovenski rodoljub po prihodu v Šentilj takoj pridružil tamkajšnjemu župniku Matiji Kelemini in nadučitelju Karolu Sorku, ki sta leta 1892 skupaj s kaplanom Matejem Štraklom ustanovila slovensko bralno društvo, ki je bilo predhodnik poznejšega prosvetnega društva. Bralno društvo je postalo središče slovenskega narodnoobrambnega dela, Thaler pa je bil več let njegov predsednik. Na občinskih volitvah 27. avgusta 1903 je slovenska stranka uspela premagati nemško in dotedanjega nemškega župana Egona von Pistorja, ki si je vztrajno prizadeval za ponemčenje šentiljske občine, je na županskem položaju nasledil Franc Thaler, ki se je "s pravo gorenjsko žilavostjo" boril za slovensko stvar. To je bilo tudi več kot potrebno, kajti takrat so se ponemčevalni pritiski le še krepili. Veliki cilj nemških nacionalistov je bila vzpostavitev t. i. nemškega mostu do Jadranskega morja. Šentilj v Slovenskih goricah je imel v tem načrtu posebej pomembno vlogo, saj bi bila z njegovim uspešnim ponemčenjem odprta vrata do Maribora, ki je imel takrat nemško govorečo večino. Tako bi Maribor dobil neposredni stik z nemškim etničnim ozemljem in bi lahko postal za Slovence za vedno izgubljen. Nemški nacionalisti so si tako v Šentilju v Slovenskih goricah sistematično prizadevali za ponemčevanje slovenskih otrok v šoli, nakupovanje posesti od slovenskih kmetov in naseljevanje protestantskih kmečkih družin iz Nemčije. Župan Thaler je bil leta 1905 soustanovitelj hranilnice in posojilnice, ki je reševala slovenske kmete, kočarje in obrtnike

pred pogubnimi dolgovi in prodajo njihovih domov Nemcem. Leta 1910 pa je sodeloval pri postavitvi slovenskega društvenega doma Slovenski dom, ki je bil odgovor na nemški dom Südmarkhof. Thaler je tudi kot odbornik Kmetijske družbe v Gradcu uspešno branil koristi slovenskih kmetov na Spodnjem Štajerskem. Strankarsko je bil ves čas pristaš SLS in je na njeni kandidatni listi tudi kandidiral v deželni in državni zbor. Bil je dolgoletni predsednik krajeвне organizacije SLS. V razmerju do slovenskih liberalcev pa je bil "prijatelj kompromisa in je bil 'z vsemi dober'", kar kaže na to, da se je zavedal potrebe po združitvi vseh slovenskih političnih sil za obrambo narodnih interesov na slovenski etnični meji.²

Thaler je bil izvoljen za šentiljskega župana tudi na naslednjih občinskih volitvah, 27. januarja 1910. O dogajanju ob teh zadnjih občinskih volitvah pred prvo svetovno vojno pa naj spregovori kar odlomek iz zgoraj omenjene monografije:

Te šentiljske občinske volitve so potekale v znamenju velikih slovensko-nemških napetosti. Tamkajšnje slovensko govoreče prebivalstvo je bilo že več desetletij pod ponemčevalnim pritiskom nemških ustanov Deutscher Schulverein, Südmark, Deutsche Heimstättenbank in Gustav-Adolf-Verein, ki so v ponemčevanje Šentilja in njegove okolice vlagale precejšnja denarna sredstva. Pomembni predvojni katoliški politik in časnikar Franjo Žebot je leta 1935 v *Slovincu* objavil svoje spomine na te volitve. Žebotu, ki se je rodil leta 1881 v bližnji Selnici ob Muri, je bil Šentilj domač, saj je tu obiskoval osnovno šolo. Ob občinskih volitvah leta 1910 pa je bil v Šentilju v vlogi tajnika slovenske stranke in je deloval kot vnet volilni agitator. Slovenski tabor je vodil evidenco o vsakem posameznem volivcu, saj je v mali šentiljski občini štel vsak glas. Na številnih tajnih sestankih v župnišču, na domačiji slovenskega šentiljskega župana Franca Thalerja, pri slovenskem mecenu Ivanu Baumanu in v drugih slovenskih hišah v občini so si ustvarili jasno sliko o stanju na terenu. Pri agitaciji od hiše do hiše, ki jo je oteževala huda zima, pa je

slovenski stranki v šentiljski občini pristopilo na pomoč slovensko katoliško akademsko društvo Zarja iz Gradca, okrepljeno z nekaterimi člani dunajske Danice in s slovenskimi kmečkimi fanti iz okolice. Dan pred volitvami, posebno pa na dan volitev, 27. januarja 1910, so še enkrat obiskali vse volivce in jih nagovorili.

Zvečer pred volitvami se je še zadnjič sestal agitacijski odbor pod vodstvom župana Thalerja in se posvetoval dolgo v noč. Na ta posvet sta iz Maribora prihitela še profesor na mariborski klasični gimnaziji dr. Karel Verstovšek in odvetnik dr. Florijan Kukovec, ki sta dala še zadnje nasvete za agitacijo in za poslovanje volilne komisije, ki je bila polovico slovenska, polovico nemška, predsedoval pa ji je župan Thaler. Ker je bila volilna zmaga vse prej kot gotova, je bil pomemben vsak glas. Na dan volitev so slovenski agitatorji zgodaj vstali. V visokem snegu so se odpravili na vse strani po negotove volivce. Slovenska agitacijska pisarna je bila v Baumanovi gostilni, nemška pa v nemškem domu Südmarkhof. Volitve so po takratnem volilnem zakonu potekale v treh volilnih razredih: v III. razredu, v katerem so bili mali kmetje, bajtarji in obrtniki, ki so plačevali najnižji davek, je imela slovenska stranka zagotovljeno večino glasov; v II. razredu je bil izid negotov; v I. razredu pa ni bilo možnosti za slovenski mandat. Žebot je v svojih spominih na te občinske volitve ob severni meji opisal epizodo, v kateri so nastopili zarjani in znani šentiljski župnik Matija Kelemina. Pred volitvami so namreč zarjani obiskali hudo bolnega in takrat že upokojenega Kelemino (od leta 1909 je bil novi šentiljski župnik Evald Vračko) ter ga prosili, ali smejo na dan volitev priti ponj, da bo oddal glas v III. razredu. Na to je rodoljubni Kelemina kaj rad pristal. Na dan volitev so torej *"akademiki Juvan in tovariši"* šli po bolnega upokojenega župnika in ga zavitega v odeje in blazine *"nesli v najhujšem snežnem metežu in mrazu v Celcerjevo gostilno, kjer so se vršile volitve"*. Ko so ga prinesli v vežo volišča, so tam stali voditelji nemške stranke. *"In eden od teh je izrekel tole psovko: "Schau den halbkrepierten*

*windischen Hetzpfaffen! Noch knapp vor dem Tode muss er gegen uns Deutsche auftreten! Pfui!"*³ In Nemec je grdo pljunil ... Vsi smo osupnili nad tako nemško nesramnostjo! In zanesli so akademiki g. Kelemino pred volivno komisijo, kjer je s svojo koščeno roko oddal zadnjikrat glas za slovensko stvar!" Župnik Kelemina je potem umrl leta 1914. Več kot od njegovega glasu v III. razredu pa si je slovenska stranka na volitvah seveda obetala od dveh nemških glasov v II. razredu. Po Žebotovem pripovedovanju so namreč Slovenci na dan volitev dobro skrili nemškega pijančka Lopitscha: *"Dali smo mu v Baumanovi gostilni že zjutraj sladko kuhano starogorsko kapljico in mož je sladko zadremal. Zanesli smo ga v mehko posteljo, ki nam jo je dala gostilničarka na razpolago. Lopitsch je primerno smrčal v postelji, ko so ga Nemci iskali po vseh koncih in krajih. Naši so previdno molčali in nihče ni izdal, da imamo nemškega volivca "zaprtega" in za nas rezerviranega. Ko pa smo videli, da brez Lopitschevega glasu ne moremo priti niti v ožjo volitev, smo zbudili spečega volivca, mu dali debelo cigaro in "kompanija" akademikov in kmetijskih fantov in mož je spremljala točno ob tri četrt na enajst (četrt ure pred zaprtjem volišča, op. p.) Lopitscha na volišče. Mož je bil zelo vesel, da ga spremljajo tako "fejšť" fante in je celo zavriskal pred voliščem. Nemci so sikali od jeze in so psovali Lopitscha z izdajalcem, a mož je korajžno glasoval za celotno slovensko listo."* Poleg Lopitscha, ki je rad srkal vince, so imeli Slovenci v rokah še enega skritega aduta. Šentiljski kaplan Miha Golob je namreč razpolagal z volilnim pooblastilom neke volivke Jellerjeve iz Gradca, ki pa ga je po dogovoru z njo smel uporabiti le v skrajni sili, če bi na volitvah slovenski stranki grozil poraz: *"Dotična Nemka je bila zavedna katolikinja in je dala Slovencem pooblastilo samo radi tega, ker so Nemci vršili svoje "Los von Rom" gibanje in so naseljevali v naše kraje samo protestante. /.../ Ko je g. Golob oddal glas za Jellerjevo, so Nemci divje zatulili: "Schon wieder ein Verrat!"*⁴ ⁵ Na koncu sta bili

obe stranki v II. razredu po številu prejetih mandator izenačeni. S tem pa sta bili stranki po končanih volitvah izenačeni tudi po skupnem številu odbor- niških mandatov v vseh treh volilnih razredih. Zato je o zmagi odločal žreb, na katerem pa je bila sreča naklonjena slovenski strani. Za šentiljskega župa- na so tako ponovno izbrali Franca Thalerja /.../. Slovenska zmaga na šentiljskih občinskih volitvah 27. januarja 1910 je bila pomembna z več vidikov: zadnje ljudsko štetje v Avstro-Ogrski 31. decembra 1910 je potem v Šentilju izvedel Slovenec; od teh volitev je bila odvisna tudi usoda tamkajšnje slo- venske šole; slovenska volilna zmaga v Šentilju pa je bila poleg tega močna spodbuda za ostale občine v Slovenskih goricah – vse to je imelo potem po- memben vpliv pri določitvi državne meje na tem koncu Slovenije po prvi svetovni vojni.

Franc Thaler je ostal šentiljski župan do konca prve svetovne vojne. Kot župan je v svojem narod- noobrambnem delu ves čas tesno sodeloval s šen- tiljskima župnikoma Matijem Kelemino in Evaldom Vračkom ter z drugimi narodnimi delavci. Njegov prijatelj, znani predvojni politik Franjo Žebot, je o njegovi osebnosti ob njegovi smrti zapisal: "V osebnem občevanju je bil Thaler neka posebnost. Bil je priljubljen zaradi svojega skrajno koncili- jantnega (spravljivega, pomirljivega, op. a.) obna- šanja pri vseh, ki so ga poznali. Njegovo Karlovo je sprejelo v 40 letih, ko je on tam gospodaril na tisoče najodličnejših in priprostih gostov. On ni bil prijazen in dober samo z odličnjaki, ampak Thaler je bil tudi oče revežev. Kdorkoli je prišel k njemu, je bil gostoljubno sprejet." Franc Thaler je umrl 24. januarja 1936 v Šentilju v Slovenskih goricah za posledicami pljučnice.⁶

Opombe:

¹ Slovenski biografski leksikon, *Thaler Franc*; Slovenec, 1936, 26. januar, št. 21, str. 5, † *Franjo Thaler*.

² Jan Šedivý, *Borba za šentiljsko trdnjavo*, v: Kronika, 1969, zv. 2, str. 92–101; Slovenec, 1936, 26. januar, št. 21, str. 5, † *Franjo Thaler*; Slovenski gospodar, 1900, 1. februar, št. 5, str. 1, 2, *Slovenska šola v Št. Ilju*.

³ "Glej napol crknjenega vindišarskega hujškaškega farja! Še tik pred smrtjo mora nastopiti proti nam Nemcem! Fuji!"

⁴ "Že spet izdajstvo!"

⁵ Slovenec, 1935, št. 20a, 24. januar, str. 3, *Zgodovinske volitve v Št. Ilju*.

⁶ Slovenec, 1936, 26. januar, št. 21, str. 5, † *Franjo Thaler*.